

Sygn. akt I UK 442/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 sierpnia 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogusław Cudowski (przewodniczący)

SSN Halina Kiryło

SSN Zbigniew Korzeniowski (sprawozdawca)

Protokolant Grażyna Niedziałkowska

w sprawie z odwołania Z. I.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych

o wcześniejszą emeryturę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw

Publicznych w dniu 5 sierpnia 2014 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 3 września 2013 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 3 września 2013 r. oddalił apelację skarżącego wnioskodawcy Z. I. od wyroku Sądu Okręgowego w S. z 9 stycznia 2013 r., którym oddalono jego odwołanie od decyzji pozwanego z 26 października 2012 r.,

odmawiającej mu prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 184 i 32 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1440 ze zm.; dalej jako „ustawa emerytalna”), wobec niewykazania 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Spór koncentrował się na kwestii czy do okresu pracy w szczególnych warunkach można zaliczyć okres zasadniczej służby wojskowej wnioskodawcy od 25 kwietnia 1972 r. do 9 kwietnia 1974 r., po której – 25 kwietnia 1974 r. – wnioskodawca rozpoczął pracę jako kierowca samochodu ciężarowego. Wnioskodawca przed rozpoczęciem służby wojskowej nie był zatrudniony jako pracownik i pracował w gospodarstwie rolnym. Sądy pierwszej i drugiej instancji decyzję pozwanego uznały za prawidłową. W szczególności wskazano, że nie został spełniony warunek odbycia zasadniczej służby wojskowej w czasie pracowniczego zatrudnienia w szczególnych warunkach (wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06). Warunek taki wynikał z art. 108 ust. 1 ustawy z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 461 ze zm.; dalej jako „ustawa z 1967 r.”). Sporne uprawnienie nie przysługuje osobie, która nie była zatrudniona przed służbą wojskową. Różnicowanie uprawnień potwierdzały przepisy rozporządzenia wykonawczego z 22 listopada 1968 r. w sprawie uprawnień żołnierzy zawodowych i ich rodzin (Dz.U. Nr 44, poz. 318 ze zm.; dalej jako „rozporządzenie z 1968 r.”) - § 3 i § 6. Nie narusza to zasady równości wobec prawa. Podmioty różniące się mogą być traktowane odmiennie.

Wnioskodawca w skardze kasacyjnej zarzucił naruszenie: 1) art. 108 ust. 2 w związku z art. 107 ust. 1 i 2 ustawy z 1967 r. w brzmieniu obowiązującym od 25 kwietnia 1972 r. do 9 kwietnia 1974 r. i § 6 rozporządzenia z 1968 r. w związku z art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej przez ich niezastosowanie w sprawie, powodujące niezaliczenie wnioskodawcy do okresu pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze okresu służby wojskowej, w którym wykonywał pracę kierowcy samochodu ciężarowego z przyczepami o masie powyżej 3,5 tony; 2) art. 108 ust. 1 w związku z art. 106 ust. 1 ustawy z 1967 r. w brzmieniu obowiązującym w okresie od 25 kwietnia 1972 r. do 9 kwietnia 1974 r. w związku z art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej przez niewłaściwą wykładnię i zastosowanie tych przepisów w sprawie przy ocenie

stanu faktycznego, który nie odpowiadał ich dyspozycji, co skutkowało niezaliczeniem wnioskodawcy do okresu pracy w szczególnych warunkach okresu służby wojskowej; 3) art. 233 § 1 k.p.c. w związku z § 2 ust. 1 rozporządzenia z 1968 r. przez Sąd Okręgowy, a przez Sąd Apelacyjny art. 391 § 1 k.p.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c. w związku z § 2 ust. 1 rozporządzenia z 1968 r. przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów, polegające na tym, że Sądy dokonując oceny zgromadzonych dowodów nie rozważyły wszechstronnie całego materiału dowodowego. Sąd Okręgowy nie ustosunkował się do tego dowodu, potwierdzającego rodzaj wykonywanej przez odwołującego się pracy w okresie odbywania zasadniczej służby wojskowej, to jest zaświadczenia z 10 kwietnia 1974 r. wystawionego przez Szefa Służb Technicznych Zastępcy Dowódcy Jednostki Wojskowej [...], Sąd Apelacyjny także nie odniósł się do tego dowodu, ograniczając się do zaakceptowania w pełni oceny dowodów dokonanej przez Sąd I instancji, a w konsekwencji także ustalonego w wyniku tej oceny stanu faktycznego; 4) art. 378 § 1 k.p.c. w związku z art. 108 ust. 2 w związku z art. 107 ust. 1 i 2 ustawy z 1967 r. w brzmieniu obowiązującym od 25 kwietnia 1972 r. do 9 kwietnia 1974 r. i § 6 ust. 1 rozporządzenia z 1968 r. poprzez nieuwzględnienie w granicach zaskarżenia naruszenia tych przepisów, mimo że sąd apelacyjny powinien usunąć wszelkie dostrzeżone naruszenia prawa materialnego; 5) art. 193 w związku z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 67 ust. 1 Konstytucji RP w związku z art. 108 ust. 2 ustawy z 1967 r. w związku z art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej przez zaniechanie zwrócenia się do Trybunału Konstytucyjnego z pytaniem prawnym co do zgodności art. 108 ust. 2 ustawy z 1967 r. z art. 2, 32 ust. 1 i art. 67 ust. 1 Konstytucji RP, mimo że od odpowiedzi na to pytanie zależało rozstrzygnięcie w tej sprawie, a zachodzą uzasadnione wątpliwości czy takie brzmienie przepisu i stosowana w oparciu o nie wykładnia nie są niezgodne z zasadą demokratycznego państwa prawnego i równości wszystkich wobec prawa w zakresie zróżnicowania warunków do nabycia prawa do zabezpieczenia społecznego przez podmioty wykonujące pracę uznawaną za pracę w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze w okresie odbywania zasadniczej służby wojskowej od tego czy były zatrudnione w takim charakterze przed i po powołaniu do wojska, czy też dopiero po powołaniu do wojska. We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania

wskazano na zagadnienie prawne – Czy okres zasadniczej służby wojskowej, w czasie której żołnierz wykonywał czynności, które odpowiadały rodzajowo czynnościom zaliczanym do pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze, przypadający od 25 kwietnia 1972 r. do 10 kwietnia 1974 r., może zostać zaliczony na podstawie art. 108 ust. 2 związku z art. 107 ust. 1 i 2 ustawy z 1967 r. do okresu pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze przy ustalaniu prawa do wcześniejszej emerytury na warunkach określonych w art. 184 ustawy emerytalnej, w sytuacji, gdy bezpośrednio po zakończeniu odbywania służby wojskowej, osoba uprawniona w terminie 30 dni zgłosiła się do właściwego organu zatrudnienia, uzyskała skierowanie do pracy i podjęła zatrudnienie wykonując pracę w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze odpowiadającą rodzajowo pracy wykonywanej w czasie odbywania zasadniczej służby wojskowej?

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej uzasadniają uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

1. W sprawie ujawniły się kolejne wątpliwości dotyczące zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach wymaganego do uzyskania wcześniejszej emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej. Nie idą tak daleko jak w zagadnieniu prawnym, po którym Sąd Najwyższy w składzie powiększonym podjął uchwałę 16 października 2013 r. (II UZP 6/13). Na tle rozbieżnego orzecznictwa chodziło między innymi o podstawową kwestię, czy co do samej zasady okres zasadniczej służby wojskowej może być kwalifikowany jako okres zatrudnienia w szczególnych warunkach. Odpowiedź udzielona w uchwale w tym zakresie pod pewnymi warunkami jest pozytywna i wynika z niej, że podstawę takiego kwalifikowania stanowią przepisy o służbie wojskowej, a ściślej ustawy z 1967 r., a więc nie przepisy ustaw emerytalnych. Wprawdzie w uchwale stwierdzono, że czas zasadniczej służby wojskowej odbytej w okresie obowiązywania art. 108 ust. 1 ustawy z 1967 r. zalicza się – na warunkach wynikających z tego przepisu – do

okresu wymaganego do nabycia prawa w niższym wieku emerytalnym, to jednak nie zamyka to problemu, gdyż sprawa objęta obecną skargą wymaga dalszej odpowiedzi czy w gorszej sytuacji mogą być ci, którzy przed służbą nie podjęli, lub nawet nie zdążyli podjąć zatrudnienia, choć w krótkim czasie (w ciągu 30 dni) po obyciu służby zatrudnili się i pracowali w szczególnych warunkach. Innymi słowy czy dobrodziejstwo zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do pracy w szczególnych warunkach nie przysługuje już w sytuacji z art. 108 ust. 2 tej ustawy. W ocenie składu odpowiedź dla ubezpieczonych powinna być pozytywna.

2. Uzasadnienie takiego stanowiska poprzedza ocena zarzutów procesowych skargi, które mają znaczenie tylko wtedy, gdy uchybienie przepisom postępowania mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.). O wyniku sprawy decyduje prawo materialne, gdyż to ono wyznacza jakie ustalenia są konieczne w sprawie i jakie dowody mają znaczenie. W złożonym zaświadczeniu z jednostki wojskowej z 10 kwietnia 1974 r. napisano, iż skarżący pełniąc służbę „był zatrudniony na stanowisku kierowcy Star – 29” i jeździł pojazdem z przyczepami przez okres 1 roku i 6 miesięcy. Sąd nie rozważał ściśle znaczenia tego zaświadczenia (nie wynika to z uzasadnienia wyroku), jednak oceniany w tym aspekcie zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. wymaga stwierdzenia, że według wskazanej wyżej uchwały, a przede wszystkim samej ustawy z 1967 r., warunkiem zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do zatrudnienia a także kwalifikowania jej do okresu pracy w szczególnych warunkach (w istocie na zasadzie fikcji prawnej) nie jest to, czy żołnierz w okresie zasadniczej służby wojskowej pracował w szczególnych warunkach. Zaliczeniu podlega służba wojskowa, nawet gdy taka praca nie była wykonywana przez żołnierza w zasadniczej służbie wojskowej. Oczywiście skarżący nie twierdzi, że w okresie służby pozostawał jednocześnie w pracowniczym zatrudnieniu, lecz fakt wykonywania czynności kierowcy samochodu ciężarowego stawia jako argument na rzecz określonej wykładni przepisu art. 108 ust. 2 ustawy z 1967 r. Taki kierunek argumentacji nie musi być bez znaczenia, gdyż w rozporządzeniu wykonawczym wydanym na podstawie art. 108 ust. 4 ustawy, odnoszącym się do żołnierzy z art. 108 ust. 1 i ust. 2 ustawy, określone zostały szczegółowe zasady zaliczania zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia oraz warunki zaliczania tej

służby żołnierzom, o których mowa w art. 108 ust. 2. Jeżeli uwzględnia się kwalifikacje nabyte w wojsku i zważy na szczególne regulacje eksponowane w skardze (art. 107 ustawy z 1967 r. i § 2, § 6 i § 10 rozporządzenia wykonawczego), to nie uzasadniają one tezy o gorszej sytuacji tych żołnierzy, którzy dopiero po służbie wojskowej (w określonym terminie 30 dni) podjęli pracę w szczególnych warunkach.

3. Zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. ma znaczenie, gdy sąd drugiej instancji nie rozpoznaje zarzutu apelacji mającego istotny wpływ na wynik sprawy. W skardze zarzut ten odnoszony jest do prawa materialnego, jednak to czy Sąd zastosował właściwe prawo materialne stanowi domenę podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.). Sąd stwierdził, że pozytywne rozstrzygnięcie może kotwiczyć się tylko w przepisie art. 108 ust. 1. Wykluczył więc zastosowanie art. 108 ust. 2. Natomiast zarzucane nieuwzględnienie przepisu art. 107 ust. 1 i 2 na rzecz stosowania przepisu art. 108 ust. 2 byłoby tylko pochodną zajętego przez Sąd stanowiska. Zarzut procesowy naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. nie jest zatem zasadny.

4. Powyższa ocena odnosi się do również do zarzutu naruszenia art. 193 w związku z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 67 ust. 1 Konstytucji RP. Przepis art. 193 nie może być uznany za naruszony, gdyż zgodnie z nim sąd może przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne. Ważniejsze jest stwierdzenie, że Sąd wcale nie stwierdził, że art. 108 ust. 2 ustawy z 1967 r. jest niezgodny z Konstytucją, tyle tylko, że nie daje podstawy do uwzględnienia żądania, gdyż zaliczenie zasadniczej służby wojskowej do pracy w szczególnych warunkach jest możliwe tylko w sytuacji i na warunkach z art. 108 ust. 1 tej ustawy. Skarżący również nie zarzuca, że art. 108 ust. 2 ustawy z 1967 r. jest niezgodny z Konstytucją. Przeciwnie właśnie z tego przepisu wywodzi swoje uprawnienie.

5. Inną rzeczą jest zastosowanie prawa materialnego i tu zarzuty skargi są zasadne. Przede wszystkim skoro przepisy art. 108 ust. 1 i 2 dzielą żołnierzy na tych, którzy przed służbą byli i nie byli zatrudnieni, to ma rację skarżący, że Sąd powinien rozważyć jego żądanie na podstawie art. 108 ust. 2, gdyż skarżący przed służbą wojskową nie był zatrudniony. Otwiera się tu istota sprawy i pytanie, czy w takiej sytuacji skarżący nie ma prawa do zakwalifikowania odbytej służby do okresu

pracy w szczególnych warunkach wymaganego do wcześniejszej emerytury (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej), czyli do rozstrzygnięcia takiego jak w przypadku określonym w art. 108 ust. 1. Łącznikiem obu tych sytuacji jest to, że po służbie wojskowej żołnierze podejmują pracę w szczególnych warunkach w krótkim czasie (według regulacji wykonawczych w ciągu 30 dni). Po wtóre, służba wojskowa jest tak samo obciążająca dla tego, który przed służbą był zatrudniony nawet w szczególnych warunkach, jaki i dla tego, który nie był zatrudniony przed służbą wojskową. Ważenie znaczenia tej różnicy traci na znaczeniu wobec szczególnych regulacji, na które zwraca się uwagę w skardze. Podstawowa wynika z pytania, czy ustawodawca pominął w art. 108 ust. 2 frazę z art. 108 ust. 1 o treści - „w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem”, jako wyraz woli, że żołnierzom, którzy przed powołaniem do służby nie byli zatrudnieni nie zalicza się służby wojskowej do okresu zatrudnienia, w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem. Wydaje się, że nie taka była wola ustawodawcy a pominięcie tej frazy w art. 108 ust. 2 wynika tylko z określonej techniki redakcji przepisów. Przemawia za tym rozporządzenie wykonawcze wydane na podstawie art. 108 ust. 4, który w zawartej w nim delegacji ustawowej stanowi, że rozporządzenie szczegółowo określa zasady zaliczania zasadniczej lub okresowej służby wojskowej do okresu zatrudnienia oraz zakres i warunki zaliczania tej służby żołnierzom, o których mowa w ust. 2. Chodzi więc o rozporządzenie z 1968 r. w wersji pierwotnej i późniejszej, uwzględniającej kolejne jego zmiany. Punkt ciężkości tych regulacji dotyczy uprawnień związanych z zatrudnieniem pracowniczym jako takim. Jednak po uchwale składu powiększonego Sądu Najwyższego z 16 października 2013 r., aktualne jest dalsze pytanie czy uprawniona jest określona gradacja uprawnień, gdyż samo rozporządzenie stanowi, iż żołnierzowi, który przed służbą nie był zatrudniony, a po zwolnieniu w ciągu 30 dni przystąpił do wykonywania zatrudnienia zalicza się służbę również do świadczeń z ubezpieczenia społecznego (§ 6 ust. 1 w pierwotnej wersji). Ponadto rozporządzenie to uległo zmianie, po której w § 7 ust. 1 już bezpośrednio stanowiło, że żołnierzowi, który przed powołaniem do służby nie był zatrudniony, wlicza się czas odbywania służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie uprawnień określonych w § 5 ust. 1 , czyli „wlicza się czas odbywania

służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakładzie pracy, w którym podjął zatrudnienie, w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem w tym zakładzie oraz w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie”.

6. Odwołanie się przez skarżącego do przepisów ustawy zasadniczej nie jest bez racji, gdyż wykładnia przepisów powinna uwzględniać ich aktualne znaczenie. Chodzi o to, że poprzednie regulacje dotyczące służby wojskowej nie mogą być bezpośrednio odnoszone do uprawnień do przechodzenia na wcześniejszą emeryturę, czyli takich jak obecnie, gdyż wówczas nie było jeszcze ich w takim kształcie jak przyjęte później w rozporządzeniu z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.). Wprawdzie systemowo wprowadza się ograniczanie uprawnień do wcześniejszej emerytury, jednak nie może to być argument (negatywny) stawiany przeciw żądaniu skarżącego. Wskazuje on na przepisy ustawy zasadniczej art. 2, art. 32 ust. i art. 67 ust. 1 i może też zasadnie powołać się na naruszenie zasady równego traktowania ubezpieczonych w zakresie prawa do emerytury za pracę w szczególnych warunkach, tylko ze względu na brak zatrudnienia przed służbą wojskową. Nie jest to cecha, która pozwalałaby różnicować istotnie jego sytuację emerytalną. Skarżący pracował w szczególnych warunkach zaraz po zakończeniu służby wojskowej i jak zauważano służba wojskowa była tak samo obciążająca. W uchwale składu powiększonego zwrócono nawet uwagę na przymus służby wojskowej. Często też tylko przypadek decydował kiedy poborowy otrzymywał kartę powołania do zasadniczej służby wojskowej, innymi słowy czy po ukończeniu szkoły podjął pracę lub czy w ogóle zdążył ją podjąć, czy też powołany został do służby już po zatrudnieniu się. W takiej sytuacji określone w orzecznictwie uprawnienie nie powinno być ujmowane tym, którzy przed służbą nie podjęli zatrudnienia lub nie pracowali. Wprawdzie skarżący pracował przed służbą wojskową i jego zatrudnienie ustało, jednak walor wykładni – gdy chodzi o zasadę - powinien być uniwersalny i uwzględniać również taki przypadek. Wszak skutki różnicowania byłyby istotne i nieproporcjonalne do stawianego warunku, skoro chodzi o emeryturę o 5 lat wcześniejszą niż w zwykłym wieku emerytalnym, która

kausalnie wynika z pracy w szczególnych warunkach. Innymi słowy skarżący nie mógłby skorzystać z takiego prawa, tylko dlatego, że nie był zatrudniony przed służbą wojskową, choć odbył służbę i po niej pracował w szczególnych warunkach. Praca skarżącego w szczególnych warunkach czasowo łączy się z zasadniczą służbą wojskową. Nie trzeba wszak dodawać, że skarżący ma wymagany stażu ubezpieczeniowy i wniósł swój wkład do systemu ubezpieczeń społecznych.

7. Reasumując, w ocenie składu uzasadniona jest wykładnia, którą syntetycznie można ująć w tezie, że czas zasadniczej służby wojskowej zalicza się do okresu pracy wymaganego do nabycia emerytury w niższym wieku emerytalnym (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej) także wtedy, gdy żołnierz przed powołaniem do zasadniczej służby wojskowej nie był zatrudniony, ale po zwolnieniu z tej służby w ciągu 30 dni podjął zatrudnienie i pracował w szczególnych warunkach pracy.

Z tych motywów orzeczono jak w sentencji, stosownie do art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.